

KÄLLKOLL CORONA

Avsnitt 11

Allt är inte ryskt som trollar
Introduktion och arbetsblad

KÄLLKOLL CORONA

Programserien *Källkoll corona* består av 14 avsnitt där Jack Werner och Åsa Larsson går på djupet i nyhetsfloden, tittar på trender i sociala medier och tipsar om hur du kan bli bättre på källtillit och källkritik. Serien är en del av UR:s koncept Genomskåda – fem sätt att greppa din omvärld. Fler program finns samlade på temasidan urplay.se/tema/mik

MIK står för medie- och informationskunnighet, vilket handlar om att:

- förstå mediers roll i samhället
- kunna finna, analysera och kritiskt värdera information
- kunna uttrycka sig och skapa innehåll i olika medier.

Syfte

Programserien med tillhörande arbetsblad ger redskap och medvetenhet för att lättare kunna tolka och navigera i informationsflödet i en tid av pandemi och infodemi.

Kursplanekopplingar, årskurs 7-9

Samhällskunskap

Information och kommunikation

- Mediernas roll som informationsspridare, opinionsbildare, underhållare och granskare och samhällets maktstrukturer.
- Olika slags medier, deras uppbyggnad och innehåll, till exempel sociala medier, webbplatser och dagstidningar.
- Nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden.

Svenska

Informationssökning och källkritik

- Hur man sovrar i en stor informationsmängd och prövar källors tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.

Kursplanekopplingar, Gy11

Gymnasieskolans uppdrag

[...] Skolan har uppgiften att till eleverna överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället. Skolan ska förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som alla omfattas av. Eleverna ska också kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. [...]

Om arbetsbladet

Arbetsbladet är indelat i två delar:

- Den första delen är en introduktion till hela programserien *Källkoll corona*. Det är en bra förberedelse inför arbetet med det första avsnittet.
- Den andra delen är en avsnittspecifik del. Den innehåller diskussionsfrågor och övningar att arbeta enskilt eller tillsammans med.

Introduktion till programserien

MIK handlar både om dig som individ, och om samhället och medier i stort. Du har ett eget ansvar för hur du delar, tar emot och tolkar information. Är du en skeptiker, som står stadigt när information flödar förbi? Eller är du lite mer okritisk, och accepterar och tar emot ny information utan att värdera den särskilt mycket? Det är vanligt att man är lite av varje.

Vi kanske tror att vi är källkritiska och känsliga för lögnen och rykten. Men sanningen är att det är svårt att veta vad som är sant och vad som är falskt. Många rykten kan dessutom vara "halvsanningar" som bygger på något verkligt. Hur man hänger upp ett påstående, en nyhet eller ett rykte har betydelse för hur det kommer att tas emot. Jack och Åsa tycker att det är en bra idé att betrakta varje dag som första april, en dag då vi alla är källkritiska och sunt skeptiska till sådant vi ser och hör.

Fråga dig själv om det du sett eller hört

- verkar för bra (eller för dåligt) för att vara sant
- stämmer med sådant du redan vet eller känner till
- har förekommit också i andra och större kanaler
- finns i olika versioner.

Vad innebär det att vara källkritisk?

I vardagen finns många tillfällen att vara källkritisk. I den tid vi upplever just nu finns stort utrymme för rykten och lögnen. Ibland för att någon tjänar på att sprida dem. Ibland för att godtrogna människor feltolkar information och för den vidare på ett felaktigt sätt. Och ibland för att det kan kännas härligt att vara först med en nyhet, för att själv bli intressant och viktig.

- Vad innebär det för dig att vara källkritisk?
- Ge exempel på någon gång då du missat att vara källkritisk. Vad handlade det om? Hur fick du reda på sanningen?
- Vilka stora kanaler finns för att ta del av nyheter och information?

Vad påverkar dig?

Vi påverkas alla av de personer vi umgås med, följer i sociala medier, lyssnar på och influeras av. Ibland behöver man se på dem med kritiska ögon för att förstå hur de påverkar en.

- Vilka följer du på sociala medier? Finns det någon gemensam nämnare för de personerna?
- Vilka lyssnar du gärna på i din bekantskapskrets?
- Vilket budskap skickar du själv ut online och offline till dina kompisar och följare?
- Har du varit med om att rykten eller osanningar har fått stor spridning online eller offline? Berätta.

Ta emot och sprida vidare

Stanna upp och fundera innan du delar något vidare! Fundera över vilken skada du riskerar att göra med att dela, skicka vidare eller sprida rykten. Att hänga ut en person kan få ödesdigra konsekvenser.

- Vilket ansvar har du som mottagare av information?
- Är du en person som går igång på skvaller? Sprider du vidare rykten för att det är kul?
- Struntar du i att det är fejk? Vad kan ett sådant agerande leda till?

Konspirationsteorier

Vi människor har stort behov av information. När vi saknar information händer det att vi börjar tillverka den själva. Det kan också hända om den information som finns inte stämmer överens med det vi själva känner till. Några kända konspirationsteorier är de om månlandningen, Kennedymordet och Michael Jacksons död.

- Varför skapas konspirationsteorier i samband med stora händelser i världen?
- Hur skapas konspirationsteorier, tror du?
- Varför sprids rykten och felaktig information i samband med coronaviruset?
- Vad kan det leda till om en konspirationsteori får fäste och många börjar tro på den?

AVSNITT 11 – ALLT ÄR INTE RYSKT SOM TROLLAR

Dagens trollande Facebook-grupp

Anders Ygeman fick många kommentarer i ett Facebook-inlägg om utbyggnaden av 5G i Sverige. Eftersom så många engagerade sig och var kritiska (många fler än vanligt) tänkte Ygeman och hans stab att det säkert var främmande makt som trollade i kommentarsfältet. Man menade att Ryssland använde botar för att sprida desinformation om 5G. Och visst hade det kunnat vara så, för många stater använder sociala medier som ett medel för att minska stabilitet och sprida osäkerhet bland medborgare i andra länder i olika frågor.

I det här fallet visade det sig dock vara svenska medborgare som skrivit inläggen i en Facebook-grupp. De uppger att de engagerar sig på det här viset för att de vill påverka opinionen om 5G. Administratören för gruppen skickade ut instruktioner till medlemmarna om att ”gå in på Anders Ygemans Facebook-sida och kommentera”. Det lyckades, kan man säga.

Personen som ligger bakom tråden med över tvåtusen kommentarer är en kvinna boende på Södermalm i Stockholm. Inte ryska botar alltså.

- Varför försöker stater påverka samhället och opinionen i andra länder?
- Varför anklagade Anders Ygeman Ryssland för de kritiska kommentarerna?
- På vilket sätt visar detta på hur svårt det är att veta vad som är sant, och vad som är falskt? Ge exempel.
- Fick påståendena om rysk påverkan positiv eller negativ effekt på debatten om 5G, tror du?
- Hur kunde Anders Ygeman gå ut med det här påståendet utan att ha bevis?
- Vissa stater och andra aktörer använder sociala medier för ”att minska stabilitet och sprida osäkerhet”? Vad innebär det?

Dagens kritiska debatt

Ordet kritisk har flera definitioner. När vi använder kritisk här gör vi det främst i betydelsen *granskande*.

Det är bra att kunna hålla två tankar i huvudet samtidigt. I den offentliga debatten och nyhetsflödet så innebär det att man å ena sidan måste förstå att det förekommer manipulation och påverkan. Å andra sidan måste man också förstå att allt som är irriterat och konstigt inte är troll och propaganda. Det du ser är ibland sant och ibland manipulerat. Gå tillbaka till de källkritiska frågorna när du blir osäker.

Just fallet med Anders Ygeman är svårt eftersom han så tvärsäkert uttalade sig i flera kanaler, och för att det han påstod stämde med sådant som man redan visste var sant (att Ryssland ibland försöker påverka debatten i Sverige).

Ett demokratiskt samhälle behöver en kritisk debatt där man får uttrycka sitt gillande eller ogillande kring olika saker. I Sverige får man tycka, och man får också göra inlägg som utmanar och säger emot politiker. Det är tillåtet att försöka påverka opinionen på olika sätt. En kritisk debatt är en viktig ingrediens i en demokrati.

De källkritiska frågorna:

- verkar det för bra (eller för dåligt) för att vara sant?
- stämmer det med sådant du redan vet eller känner till?
- har det förekommit också i andra och större kanaler?
- finns det i olika versioner?

Om vi skulle ställa dessa frågor till oss själva i fallet Anders Ygeman så skulle svaren bli svåra att tolka. För det verkar varken för bra eller dåligt för att vara sant. Snarare stämmer det överens med sådant som händer ibland och som du redan känner till. Nyheten förekom också i större kanaler och nyhetsmedier. Den fanns inte olika versioner. Källan var Anders Ygeman själv, som räknas som en trovärdig källa. Lite farligt eftersom det är lätt att slappna av och acceptera en sådan nyhet utan att ifrågasätta den.

- Hur kan du hålla två tankar i huvudet samtidigt när du ser och hör nyheter och inslag?
- Varför är det lite farligt när man slappnar av och accepterar vissa nyheter bara för att de kommer från en (oftast) trovärdig källa?
- Vilket ansvar har media för att säkerställa att rapporteringen är sann och äkta?
- Varför blir man journalist? Berätta hur du tänker.
- Ska man alltid lita på politiker? Berätta hur du tänker.
- Varför blir man politiker, tror du? Finns det olika drivkrafter?
- Vilka politiker i Sverige har du förtroende för, och varför?
- Har din syn på vissa politiker förändrats i och med coronakrisen? Ge exempel.
- Har din syn på politik och vad som är viktigt förändrats under coronakrisen? Ge exempel.
- Vilka politiker utanför Sverige har du förtroende för, och varför?
- Vilka medier har du förtroende för i Sverige, och utanför Sverige? Ge exempel.

Dagens scoop

Förr talade man om ett scoop när en journalist upptäckte och publicerade något viktigt och stort före andra. Emanuel Karlsten gjorde vad man kan kalla för ett modernt scoop då han på en presskonferens ställde exakt rätt fråga till Folkhälsomyndigheten.

Tack vare hans granskning och rätt ställda fråga så avslöjades ett stort och viktigt fel i uträkningen av antal coronasmittade. Svettigt för myndigheten, viktigt för demokratin.

- På vilket sätt är den här typen av granskning viktig för en demokrati?
- Vad krävs i ett samhälle för att någon ska våga ifrågasätta makthavare och myndigheter?
- Vad tror du att de ansvariga på Folkhälsomyndigheten tänkte när Emanuel ställde frågan?
- Tror du att de ansvariga är tacksamma över hans granskning, eller inte? Berätta hur du tänker.
- Hur tror du att Emanuel Karlsten gick till väga för att avslöja felet?
- Kan man acceptera att en myndighet gör sådana här fel? Varför/varför inte?
- Vilken makt har individen när det gäller att påverka politiker och makthavare?
- På vilka sätt kan man som medborgare engagera sig i, och påverka samhällsutvecklingen?
- Vilka politiska frågor tycker du är viktiga att engagera sig i?

Arbetsbladet är skapat av Anna Klockar och Mia Vestman i samarbete med UR

Upphovsrätten till innehållet i den här lärarhandledningen tillkommer UR, om inte något annat särskilt anges.

Lärarhandledningen får fritt kopieras, distribueras digitalt och visas i undervisningssammanhang. När lärarhandledningen eller delar av innehållet används på olika sätt ska den ideella upphovsrätten iakttas.

Det här betyder att du som lärare i din undervisning bland annat får kopiera upp så många kopior du behöver av hela eller delar av lärarhandledningen och dela ut till elever, tillhandahålla den digitalt till eleverna i en elevportal eller liknande, eller visa i en Powerpointpresentation. Viktigt att tänka på när du använder lärarhandledningen, på olika sätt, är att det alltid ska gå att se vem eller vilka som har upphovsrätten. Om lärarhandledningen kopieras upp i sin helhet så framgår det redan, men om det är så att du väljer att bara använda någon del behöver du skriva i anslutning till det du använder vem eller vilka det är (UR och/eller annat namn, som framgår i lärarhandledningen).